

Frederik VI's Tid fra Kielerfreden til Kongens Død.

Økonomiske og historiske Studier af Marcus Rubin.
(København, P. G. Philipsens Forlag, 1895).

Anmeldt af C. St. A. Bille.

Efter et Tidsrum, der paa ingen Maade kan kaldes langt, naar Hensyn tages til det saa overordentligt omfattende og besværlige Arbejde, som Forfatteren har maattet paatage sig, er udkommet andet Bind (620 Sider foruden Register) af Kontorchef Rubins store Hovedværk om Danmarks Historie, navnlig dets indre Tilstande og økonomiske Forhold, i den første Tredjedel af det nittende Aarhundrede. Det vil erindres, fra hvor ringe en Begyndelse dette store og betydningsfulde Arbejde er voxet frem. Det knytter sig til L. N. Hvidts Navn. I 1877 udsatte en københavnsk Borger, hvem Mindet om denne fortjente og fremragende Mand var særligt dyrebart, en Prisopgave, der gjaldt Københavns Udviklingshistorie fra 1807 til 1857, altsaa i det halve Aarhundrede, som Hvidts Virksomhed omfattede. To Besvarelser indkom, men ingen af dem fandtes at have paa en fyldestgørende Maade løst Opgaven, og den nedsatte Bedømmelseskomité tog derfor i Slutningen af Firserne den meget forstandige Beslutning at lade Prisopgaven fare og at rette en

direkte Opfordring til Hr. Rubin om under sit eget Ansvar at udarbejde en Fremstilling af Danmarks økonomisk-politiske Historie i et saadant Tidsrum af vort Aarhundrede, som han selv maatte finde hensigtsmæssigt. I 1892 udkom da som den første Frugt af denne Ordning Skriftet »1807—14«, som beskedent kaldte sig »Studier til Københavns og Danmarks Historie«, men i Virkeligheden er den fyldigste og bedste Skildring, som vor Literatur besidder af hine indholdsrige Aar. Med klog Forsigtighed var Værket affattet saaledes, at det kunde udgøre en Helhed for sig, en afrundet Monografi, dersom Tid og Omstændigheder skulde gøre en Fortsættelse umulig. Heldigvis har dette ikke været Tilfældet, og Forfatteren har med det ovenfor nævnte tykke Bind, der ligesom sin Forgænger fører en tilsyneladende uafhængig Titel, kunnet føre sine Læsere frem indtil den Dæmring af en ny og bedre Tid, som betegnes ved Aaret 1840.

Til en grundig Bedømmelse og Kritik af Hr. Rubins sidste som af det forrige Bind udkræves der Forudsætninger, som ikke let findes forenede. Det er ikke nok at være Historiker, heller ikke nok at være Nationaløkonom; de to Ting skulle være smeltede sammen og gaaede op i en højere Enhed, thi man kan være endog en fortrinlig Historiker uden dybere Indsigt i Nationaløkonomien, og man kan være hjemme i alle de økonomiske Videnskabers Theori uden derfor at kende noget til de mange mærkelige og sælsomt kombinerede Forhold i vort Fædrelands økonomiske Situationer fra 1800 til 1840. Professor Falbe Hansen, der i 1892 (Nationaløk. Tidsskr. 4de Hefte 1892) udførligt har omtalt Bindet 1807—1814, er en af de faa herhjemme,

som forene disse Betingelser, og det havde derfor været naturligst, om det Hverv at behandle det nu foreliggende Bind ligeledes havde været overtaget af ham. Jeg har dog ikke villet afslaa den til mig fra Tidsskriftets Redaktion rettede Anmodning om at træde i hans Sted. Men da jeg hverken kan gøre Krav paa at være Historiker eller Nationaløkonom, kan jeg ikke indlade mig paa at optræde som Dommer eller Kritiker; jeg maa indskrænke mig til en Anmeldelse, der uden paa noget Punkt at prætere en bedre Viden, gengiver en i Themaet interesseret og med den givne Perodes indre og ydre Historie ikke ganske uvidende Læsers Indtryk af Bogen og dvæler ved nogle Enkelt-heder i det Øjemed at vinde den flere Læsere, end den alt har fundet.

Forfatteren har en ualmindelig Evne til at beherske det store Materiale, som han har samlet, og til at redegøre selv meget udviklede Forhold paa en saa klar og tydelig Maade, at de blive forstaaelige, endog for Læsere, der møde med ringe Forudsætninger. Det ligger i Sagens Natur, at et Værk som dette ikke kan være Morskabslæsning; det har sine tunge Partier, hvor Stoffets Karakter ikke er tillokkende, og det forudsætter baade Udholdenhed og aandeligt Medarbejde hos den Læser, der vil tilegne sig Indholdet og bevare et sikkert Indtryk deraf. Men i sin Helhed er dets Fremstilling saa velformet og let tilgængelig, at Ingen behøver at være uforstaaende overfor det — Forf. har taget sig til Hjerte Prof. Falbe Hansens Raad om noget at indskrænke den statistiske Bagage og at fjerne alle Spor af Stillads fra sin Bygning — og der er mange Partier med ligefrem fængslende Interesse. Det kan

ikke lægges Forfatteren til Last, at man ikke modtager noget opløftende Indtryk af Bogen, at man ikke ved Studiet af den føler sig stolt over sit Fædreland. Det er i saa Henseende den skildrede Tidsperiode, som bærer Skylden. Fra 1807 til 14 er der dog, trods alle Ulykker og trods Tilbagegangen fra den tidligere, ialfald tilsyneladende blomstrende Periode, baade Liv og Bevægelse, og hvad der maatte mangle heri fra et særligt dansk Standpunkt, erstattes rigeligt ved de store Verdensbegivenheder, som danne Baggrunden: den napoleonske Æras Kulmination, Nedgang, Døds-kamp og Fald. Men efter 1814, ialfald med den korte Episode af de hundrede Dage, begynder en Stagnationens, Udmattelsens, Ynkelighedens Tidsalder, hvis europæiske Baggrund med den hellige Alliance som Hovedfiguren ikke er egnet til at give det Liv, som mangler. Efter den lange Rus, som varede fra 1789 til Fontainebleau og Waterloo, led hele Europa af »Tømmermænd«, var deprimeret og slapt, og om Danmark gælder dette fuldt saa meget som om noget Land, fordi de lidte Tab af ydre Magt for vort Fædreland vare ledsagede af materiel Tilbagegang paa alle Punkter, af Statens Fallit og det haardeste økonomiske Tryk over alle Borgerne, af et aandeligt Mørke, som kun enkelte lyse Straaler formaaede at gennemtrænge. Hvad der trøster under Skildringen af en saa fattig og trykket Periode, er kun Følelsen af — for os Nulevende Visheden om — at denne Stilstand tillige var en Hvilen og Samlen Kræfter til at tage fat paany, en Forberedelse til aandelige og materielle Fremskridt, som kunde stille selv en lysende Fortid i Skygge. Gang efter Gang under Læsningen maatte jeg i Tankerne anvende

det Udtryk, at Danmark »laa brak«, og da det omsider benyttedes af Bogen selv, var det mig en fortrolig Bekendt; det er vel nærmest om Literaturen og det aandelige Liv, at der (S. 329) siges, at 1810—30 var en »Braktid«, men det passer ligesaa fuldt paa ethvert andet Omraade, lille eller stort.

Over det Hele hviler der et til det Yderste drevet personligt Regimente, en faderlig og velsindet, men overordentlig borneret Enevoldsstyrelse, mistænksom, lysræd, fjendtlig imod ethvert Livstegn, som ikke udgik fra oven. En stor Del af Tiden var betegnet af Adjudant-Systemet (»Rolf og hans Kæmper«, som Oehlenschläger i sit smagløse Smigerdigt jevnstillede dem med); men selv efterat dette var brudt, og efterat under et Gehejme-Statsraads Overhøjhed Kollegierne vare blevne de formelle Regeringsorganer, var det dog bestandigt Kongens personlige Vilje, som beherskede Alt, og meget ofte gav denne sig Udslag ved direkte Indgriben med Omgaaelse af alle Former. Frederik VI gik ligesaa meget i Detail som hans Ahnherre Christian IV; ogsaa han kunde godt falde paa at blande de vigtigste Afgørelser sammen med smaalige Befalinger om Ubetydeligheder, der ikke vare en Konges mindste Tanke værd; hans Bebrejdelser til Chefen for Charlotte Frederikkes Hof i Horsens over, at der blev spist formeget Flæsk, og over Ødselhed med Vask, og hans Forlangende om at faa »Køkkensedler« for hele Uger forelagte, minde stærkt om nogle af »den store Konges« Brevskaber. Alt skulde udgaa fra ham, kunne føres tilbage til ham, og naar han med Rette prises for sin Velvillie og Hjælpsomhed — der forresten ogsaa havde sine Modstykker af Haardhed og forud-

fattet Uvillie — bør det ikke glemmes, at der ogsaa bag disse Egenskaber laa Eneherskerens Trang til den Enkeltes Taknemlighed. Det kongelige danske Kancelli med Præsidenter som Kaas og Stemann var det Kollegium, som nærmest udtrykte Kongens Statsidé, skønt han undertiden saa lidt skævt ogsaa til det og emanciperede sig fra det. Kancelliet var i højeste Grad bureaukratisk, konservativt og, hvor det lod sig gøre, reaktionært; det havde baade Justitsen, Kirken, Universitetet og Skolen under sig, hvilede som en tung Mare paa dem og vogtede med Argusøjne paa ethvert Glimt af endog kun den allerblegste liberale Tendents for strax at sætte sin Lyseslukker over det. Pressen var, fra den begyndte at røre sig, hyppigst dets Offer, men det lod sig ikke paavirke af nogen Personsanseelse; selv A. S. Ørsted, hvem Eftertiden er tilbøjelig til at identificere med Kancelliet, og som jo ogsaa længe var knyttet til det, maatte, da han havde tilladt sig nogle liberale og tolerante Udtalelser under en Debat om religiøse Materier, gøre en ydmygende Afbigt og renoncere paa at fortsætte sin retsvidenskabelige Forfattervirksomhed, der er hans største Adkomst til Hæder. I Forhold til Kancelliet og med dette som Baggrund faar General-Toldkammeret og Kommerce-Kollegiet næsten Udseende af Liberalitet. Den friere Aand, som havde fundet sit Udtryk i Toldforordningen af 1. Febr. 1797, en for Datiden beundringsværdig liberal Tarif, var bleven traditionel i dette Kollegium og stemte det velvilligt imod Tidens Krav. Selvfølgelig var der mange af disse, som ikke kunde opfyldes, og Forf. fortæller adskillige morsomme Exempler paa den naive Standsegoisme, der kom til Orde selv fra

saadanne Korporationer som Grosserer-Societetets Komité. Men paa mange Punkter kom man Fremtidstankerne imøde. Vexelloven af 18. Maj 1825, der tilstod Handel og Omsætning et Hjælpemiddel, som skulde synes uundværligt, men som virkelig havde været savnet indtil da, er vel formelt udgaaet fra Kancelliet, men Initiativet skyldtes Kommerce-Kollegiet. I Periodens Handelsliv, der havde maattet trække sig tilbage fra de store og fjerne Foretagender, spillede den hemmelige Handel med Sverig — tydeligere udtalt: Smugleriet til Sverig af Varer fra Danmark — en ikke ringe Rolle. Alverden smuglede dengang, Købmænd og Fabrikanter ikke mindre end Private, man søgte, hvor man kunde, at undgaa Tolden fra Udlandet, at slippe igennem Konsumtionen ved »Siseboden« eller praktisere Mel og Gryn ind til Købstæderne fra de udenfor Konsumtionslinien liggende Møller uden at betale, og det regnedes ikke for nogen i den offentlige Mening mindre hæderlig Handling at narre Toldvæsenet. Men Smughandelen paa Sverig, især paa Skaane, var bragt formeligt i System, og de danske Myndigheder saa igennem Fingre med, hvad de meget godt vidste, medens svenske Toldembedsmænd ofte ligefrem vare i Ledtog med »Lurendrejerne«. Den forlængst afdøde Proprietær Aaron David paa Rungstedlund, Broder til C. N. David, plejede at fortælle, at han en Dag saa en svensk Baad ligge ved Kysten og indlade diverse Brændevinsankere, som hentedes fra Rungsted Kro, og at han, da Baadfolkene ganske frejdigt vedgik, at de skulde indsmugles i Sverig, paa sit Spørgsmaal, om de ikke vare bange for at blive tagne af Toldvæsenet, fik det beroligende Svar fra Baadens Fører: »*Åh nej, jag skall säga herrn*

att jag är tullaren sjelf«. Det var en Troesartikel hos den ældre Skole af Handelsmænd, at dette svenske Smugleri var et Velfærdsanliggende for Danmark — Forf. anfører forskellige betegnende Exempler herpaa — og at det var Forræderi imod Fædrelandet at røbe det eller gøre Noget, som kunde hindre det. I min første Redaktionstid havde jeg lange Forhandlinger med gamle Nathanson om en Ordning af Skibs- og Varelisten for København og dens Offentliggørelse ogsaa i »Dagbladet«, medens den hidtil alene havde staaet i »Berl. Tid.«; et af hans Vilkaar var, at der aldrig maatte staa »udklareret til Sverig«, thi dette vilde kunne give det svenske Toldvæsen en Oplysning, som det ikke maatte faa, hvorimod det skulde hedde: »udklareret med Baade til Kysten«.

Det er en Selvfølge, at Statsbankerotten eller, som man med et lempeligere Udtryk kalder den: Pengeforandringen og alle de deraf flydende økonomiske Elendigheder finde den udførligste Behandling, og Fremstillingen deraf er en af de klareste og anskueligste, som jeg kender. Det er min Fejl, at jeg ogsaa efter Hr. Rubins Redegørelse løber sur i alle Beregningerne om »Sølvværdi« og »Navneværdi« og ikke vilde være istand til for mig selv eller Andre at rekapitulere endog blot Hovedtrækkene af hele denne indviklede Materie; men forøvrigt har jeg en Mistanke om, at det gaar mange andre som mig, og at de opgive at trænge ind i alle Enkelthederne af Noget, som nu heldigvis er en overstaaet Kalamitet. Af megen Interesse ere de Oplysninger, som gives om de til Godsejere ydede Laan og om de ringe Virkninger deraf, eller rettere om de store Tab, som de medførte for Staten; Forf.

har Ret, naar han (S. 211—12) siger, at hans Redegørelse deraf »vil paa mange Punkter bringe Bud til Nutiden om en Fortid, der var lige skæbnesvanger for den store Godsbesiddelse og for Staten, som forgæves søgte at bringe Hjælp, kun lykkelig for dem, der for Spotpris kom billigt til Jord, hvis Værdi derefter i samfulde to Slægtled var i uafbrudt Stigen«. Der meddeles en Fortegnelse over ikke mindre end halvhundrede store Landejendomme, mest Hovedgaarde med Gods, som maatte overtages af Staten i 1821 og de følgende Aar, og hvori den havde laant tilsammen 2,840,000 Rdl.; blandt dem findes saadanne Besiddelser som Næsbyholm, Lundbygaard, Egemark, Algistrup, Faarevejle, Frederiksgave, Moesgaard o. s. v. Ogsaa i nogle københavnske Ejendomme var der ydet Laan, dog ikke efter en saa stor Maalestok, men 8 Gaarde i Hovedstaden maatte dog overtages, og i dem havde Staten staaende 160,000 Rdl., saa at hele Udlaanssummen, alene i disse overtagne Ejendomme, var 3 Mill. Rdl., en efter Datidens Forhold og Statskæssens hele Tilstand særdeles stor Sum, og endda kom hertil mindst 1 Mill. Rdl. i ubetalte Renter, saa at Statens Tilgodehavende i dem ialt var 4 Mill. Rdl. Desuagtet blev der i nogle Tilfælde endnu tilføjet milde Gaver. Det Danneskjoldske Bo ejede saaledes Næsbyholm, Bavelse og Næsbyholm Kanal, hvori der indestod en privat Prioritet paa 120,000 Rdl., efter hvilken Staten havde sat 172,000 Rdl., og desuden skyldte Boet til Finantserne noget over 208,000 Rdl.; hele denne Gæld likvideredes ved, at Staten overtog Ejendommene for 500,000 Rdl., den beholdt dem i 12 Aar med ringe Udbytte og solgte dem 1836 for 366,000 Rdl., saa at

Statens Tab alene paa denne Affære maatte sættes til mindst en kvart Mill. Rdl. Dette Exempel er, som Forf. dokumenterer (S. 217—18), ingenlunde enestaaende, thi Salgene indbragte gennemgaaende ikke mere end fra 36 til 53 pCt. af Taxationssummerne. Desuden var der ogsaa udenfor selve Statskassen flere Statsinstitutioner, som ligeledes tabte paa Prioriteter i Landejendomme — Enkekassen saaledes 3 à 400,000 Rdl. — og mange private Prioritetshavere gik det ikke bedre. Det er uimodsagt blevet udtalt, at de fleste Ejendomme havde i denne Periode været under Hammeren, hvorved de ofte solgtes til en Tredjedel eller Fjerdedel af den Værdi, hvortil de havde været ansatte, endog for de store Forbedringer i Landbruget, og om end i enkelte Tilfælde Tvangsauktionen benyttedes af en uredelig Ejer til at klare sine Prioriteter og selv tilbagekøbe Gaarden for en Spotpris, var dette dog kun Undtagelser. Forf. erkender, at den allerstørste Del af Statens tabte Penge var udgiven forgæves, og at adskillige af de hjulpne Godsejere rimeligvis havde staaet sig bedre ved at prøve Kampen videre med egne Kræfter, ligesom han udtaler den sikkert ikke ubegrundede Formening, at det var de Hoffet og Embedskredsene nærmest staaende Godsejere, der fortrinsvis bleve hjulpne, medens de fjerneststaaende og ubekendte ikke fik Noget, hvilket saa ganske stemmer med det i Frederik VI's Regeringstid gennemgaaende Gratiale-System. Men forøvrigt synes han ikke principielt at misbillige Statens umiddelbare Indgriben og Hjælp under saa ejendommelige Forhold, der truede en saa vigtig Del af det arbejdende og ernærende Samfund med Undergang, og han knytter hertil ad-

skillige Bemærkninger om den store Forskel mellem hine Tidens Tilstand (og dens Aarsager) og det økonomiske Tryk, imod hvilket Agrarerne i vore Dage paakalder Statens direkte Hjælp. I Vestindien kom Staten Sukkerplantagerne til Hjælp med lige saa ringe Virkning; alene paa 4 af dem, som den maatte overtage og senere solgte, var Tabet med Rente og Rentes Rente 917,000 Rdl.

Et højst interessant Afsnit er det (S. 231 og fig.), der fortæller om Statens uden- og indenlandske Laan og de Transaktioner, for hvilke den bestaaende Statsgæld var Genstand, navnlig under Møstings Finantsbestyrelse, der ikke kommer ud af Forfatterens Kritik med nogen Glorie, skøndt dens gode Hensigter ikke miskendes. Betegnende er Hamborger-Laanet af 1819. Det var nominelt paa 12 Mill. Mark Banko eller 4 Mill. Specier, men Diskonto, Provision o. s. v. slugte c. 700,000 Mark, og saa ringe var Statens Kredit, at der for de virkelig til Udbetaling kommende 11,300,000 Mark maatte udstedes Obligationer for c. 16½ Mill. Mark, hvorved den aarlige Rente for det faktisk modtagne Beløb blev 7½ pCt.; omsat i danske Penge fik man for de 11 Mill. Rdl., for hvilke man udstedte Obligationer, kun c. 7½ Mill. Rdl. Og inden Udløbet af 1819 var der heraf udlaant over 5½ Mill. Rdl. til Ejendomsbesiddere, og de resterende 2 Mill. vilde medgaa til de første tre Aars Renter og Afdrag paa selve det nye Laan. Med andre Ord, for at yde Ejendomsbesidderne en Hjælp, som ikke forslog, paatog Staten sig en aarlig Byrde i Renter af 850,000 Rdl. Og dette blev kun »Indledningen til et helt Decenniums uhyre Laanoperationer«, ved hvilke Pengene »gik gennem

Finantskassen som gennem et Sold«. Man laante baade i stort og i smaat. Sparekassernes Penge, som rigtignok dengang ikke vare mange, modtog Statskassen til 5, senere 4 pCt., og af Privates Kapitaler gav man indtil 6 pCt. En halv Mill. Rdl. blev føjet til Statsgælden ved et storartet Bedrageri af en Finantsdeputeret, Konferensraad Birch, som i en Aarrække havde tilegnet sig indfrie Obligationer istedetfor at lade dem kassere og rejst Laan paa dem for at kunne spille i Tallotteriet. Som en forgældet Forretningsmand hjalp Staten sig ved at udstede Vexler og drive dristige Spekulationer i Varer. Et nyt Laan stiftedes 1821 med Hambro; det lød paa 3 Mill. Pd. Sterling, men heraf skulde dog kun Halvdelen foreløbigt betales, medens Resten skulde henstaa til 1825; det var paa 5 pCt., og der maatte stilles Pant (Sundtolden, Plantager i Vestindien, vestindiske Indtægter), men kun $\frac{2}{3}$ af de $1\frac{1}{2}$ Mill. P. indgik faktisk i Statskassen, altsaa 9 Mill. Rdl., og disse vare opbrugte inden 1825. I dette Aar falder det store engelske 3 pCt.s Laan, hvis sidste Afbetaling først fandt Sted i vor Tid, nemlig 1877. Det er en højst interessant, men ikke just fornøjelig Skildring, som gives af dette Laans »fem Akter«, indtil det, efterat have passeret mange Hænder og bragt adskillige store Huse til Fald, endelig havnede hos Rothschild, der først havde givet Ideen til det, og som endeligt beholdt det. Ialt var det paa $5\frac{1}{2}$ Mill. Pd. (næsten 50 Mill. Rdl.), men Nettoprovenuet for Statskassen var ikke fuldt 40 Mill. Rdl., og den nominelle Rente af 3 pCt. blev faktisk $4\frac{3}{8}$ pCt. En ejendommelig Episode knytter sig til en af Laanets »Akter«. Den danske Underhandler i Paris, Gehejmelegationsraad

Ployen, havde paa et vist Stadium af Sagen sat Huset Rothschild en Frist, som udløb en Dag Kl. 2; dets Svar indtraf Kl. 2¹/₂, men blev sendt uaabnet tilbage, og Ployen havde imens modtaget et Bud fra Huset Wilson. Han blev rost og paaskønnet hjemmefra, fik endogsaa en »Douceur« af 20,000 Rdl., men senere kom det op, at han ogsaa havde ladet sig betale af Huset Wilson, og »det synes«, at han da maatte refundere det danske Honorar, foruden at han brat fik sin Afsked. Mange vare Kalamiteterne, inden det hele kom istand. Fortjenesten var stor for Kontrahenterne, hvis Konjunkturerne bleve gunstige, men Risikoen var ogsaa betydelig, hvilket noksom fremgaar af, at Obligationerne, som vare overtagne til 75, paa et vist Tidspunkt kun stod i 55.

Grundene til, at det kunde gaa saa galt med Statshusholdningen, vare mange. Statsbankerotten og det hele forvirrede Pengevæsen stode selvfølgelig i første Række, men dertil kom de nødtvungne Skattelettelser, Ydelsen af Afgifter *in natura* i ringe Varer og paa en Tid, hvor Priserne stadig gik nedad, men allermost den fuldstændige Mangel paa Enhed, Orden og Centralisation af Finantsforvaltningen. De forskellige og selvstændige Departementer eller Kasser stod i indbyrdes Mellemlægning og opførte deres gensidige Tilgodehavender som Aktiver, skøndt det var vitterligt, at de ikke kunde betales; de saakaldte Normalbudgetter, som udarbejdedes, stode paa Papiret, men bleve sjældent overholdte og kunde vel ikke overholdes; for intet af alle disse kummerlige Aar foreligger der noget klart og anskueligt Statsregnskab; om dem, der findes, siges det, at »Forstaaelsen af dem er et fuldkomment

Studium«. Noget have vel ogsaa bidraget de »Bedragerier og Prellerier overfor Statskassen«, hvorpaa der (S. 254 og følgende) anføres en sørgelig lang Liste paa Exempler, de systematiske Besvigelser under Toldvæsenet, Kasse mangler i stort Omfang, Snyderier ved Overformynderiet, ved Tal- og Klasselotteriet, ved Mønten, selv en Stiftamtmand i Sjællands Stift (Bülow) dømtes som Bedrager. Forf. fremhæver forskellige Momenter, som efter hans Mening kunde tale noget til Undskyldning for disse uhyggelige Samfundsbrøst. Hvilken Vægt Læseren vil tillægge disse Momenter, faar at staa hen. Desværre maa det siges, at Nutiden, som ikke har sligt at anføre til sin Undskyldning, ikke er saa ren, at den tør bryde Staven over hine svundne Tider. Brave Dannemænd med mere Hjærte end Forstand omgikkes med Tanker om at lette Statens tunge Byrder; 1835 fremkom et Forslag om at yde frivillige Bidrag til Statsgældens Afbetaling, men der indkom (eller tegnedes) kun et Par hundrede Rdl.; senere, under Christian VIII, stiftedes et »Selskab« i dette Øjemed med bl. a. Mag. Jac. Chr. Lindberg som Indbyder, og »Corsaren« bragte da et Billede, hvor man saa d'Hrr. Indbydere hver med sin Theske bringe Vand fra Statsgældens store Sø til en lille bitte Afløbsrende.

Meget udførligt behandles det finantsielle Forhold mellem Kongeriget og Hertugdømmerne, dels med Hensyn til Statshusholdningen i det hele, dels overfor Pengevæsenet og Nationalbanken, navnlig under den saakaldte »Tolvmillion-Sag«. Saavidt det er muligt at skønne for en Læser, der ikke medbringer selvstændig Kundskab til dette meget indviklede Mellemværende,

deler Forf. her Sol og Vind lige mellem de to Parter. Han udtaler aabent sin Mening om, at man i nogle Punkter gjorde Hertugdømmerne Uret, medens de paa andre begunstigedes, og det endelige Resultat bliver, at der ikke var nogen virkelig Prægravation, over hvilken der med Føje kunde klages. Men ikke mindre aabent kritiserer han den danske Regerings hele Fremgangsmaade og dens Foranstaltninger, der vare saa ukloge som vel muligt, set fra Statsenhedens Standpunkt. Det var, som om man formeligt havde lagt an paa at nære og fremme Separatismen, saa skarp en Grændselinie drog man mellem Landsdelene Nord og Syd for Kongeaaen. Slesvig og Holsten droges ikke med ind i den store Misère ved Pengeforandringen, men kom saa heller ikke med i de Begunstigelser eller Lettelser, som maatte ydes Kongeriget. Der var i det hele og store ingen Ubillighed, men saare megen Ulighed, og denne var af en saadan Natur, at den nødvendigst maatte fremkalde Klager. Forf. sammenfatter (S. 473) sin Dom i følgende Ord, af hvilke det næstsidste virker noget forbløffende i et saadant Værk, men ikke kan kaldes uberettiget: »Dersom det havde været den danske Stats Opgave i Aarenes Løb paa Skatte-, Bank- og Pengevæsenets Omraader at lægge Materialet til Rette for Hertugdømmernes separatistiske Agitation, kunde den ikke have manøvreret med mere *djærvleblændt* Held«. I Pengevæsenet varede denne Separatisme til langt efter Oprørets Undertrykkelse; de allerfleste danske Markstykker vare 5 Sk. Courant, Otteskillingerne $2\frac{1}{2}$ Sk. Courant, de preussiske Dalere vare den gangbare større Mønt søndenfor Kongeaaen, ja langt op i Jylland, dansk Skillemønt var forhadet og

skyet i Hertugdømmerne, som holdt fast paa de tyndslidte, næsten ukendelige, fedtede »lybske Skillinger« fra Hamborg, Lübeck, Mecklenborg og Gud ved hvilke flere Steder, og da Danmark lod slaa Femtedels-Skillinger af Kobber, for at en dansk Treskillig med dette Tillæg kunde blive lig med en lybsk Skilling, bleve disse Smaamønter indsamlede til Anvendelse i nationale tyske Mindesmærker. Først flere Aar efter 1850 blev ved Sponnecks Initiativ og under Mor. Levys dygtige Ledelse Rigsmønten indført i Slesvig og Holsten — officielt, thi privat vedbleve de ukendelige tyske »Klippinger« og de aftalte Tutter af disse at være gangbar og patriotisk Mønt.

Periodens sidste Femaar omfatter Begyndelsen af Stændertiden. Det er ikke noget rigt eller frodigt Liv, som den frembyder, mere Begyndelser og Tilløb end virkelige Fremskridt. Men der er dog en friskere Luftning, nogen Fremgang og Bevægelse istedetfor Stagnationen. Tiderne vare jo ogsaa blevne bedre, det haarde økonomiske Tryk, der havde hvilet paa Alt og Alle, paa Staten som paa de enkelte Samfundsklasser, var i væsentlig Grad formindsket, og skøndt Reaktionen Tidsalder endnu vedvarede over Europa, var der dog en Dæmring, Tegn paa en friere Aandsretning, navnlig udgaaet fra Julirevolutionen i Frankrig. Der gives i dette Afsnit en Række fortræffelige Karakteristiker af Datidens ledende Mænd. A. S. Ørsted, den kongelige Kommissarius i Roskilde og Viborg, staar her, som naturligt er, i forreste Række. Den offentlige Mening var enstemmig om at udpege ham til dette vanskelige Hverv. Naar der siges, at han selv blev overrasket over Udnævnelsen, tør jeg ikke modsige

dette, men det er ikke rigtigt, at Frederik VI betragtede ham som altfor liberal. Kongen var maaske ikke nogen stor Menneskekender, ment det havde han set, at Ørsteds »Liberalitet«, skøndt den kunde lægge sig for Dagen i Voteringer, ikke stod for Skud, og at den ikke kunde blive farlig for Statsmagten eller Enevoldsregeringen. Kongens Kammertjener, Assessor Westergaard, har fortalt mig — jeg tror at have omtalt dette allerede andetsteds — at da der illumineredes i København, og Kongen paa sit Spørgsmaal om Grunden fik det Svar, at det var, fordi Ørsted var bleven Kommissarius, udbød han: »Haa, haa! De kende ham ikke saa godt som jeg«. Ørsteds store Retsindighed, dybe Indsigt og ualmindelige personlige Elskværdighed maatte erhverve ham Forsamlingernes ubetingede Højagtelse og Hengivenhed, og det er uimodsigeligt, at hans Popularitet i hine Aar naaede sit Højdepunkt. Men nogen virkelig Magt eller Indflydelse besad han dog ikke, »Strømmen var stærkere end han«, og Regeringen viste ham ingenlunde det Hensyn, hvorpaa han havde et billigt Krav, den desavouerede ham undertiden, og i politiske Sager, som havde været for i Stænderne, traf den stundom Afgørelser uden endog blot at have indhentet hans Betænkning derom. Sagen var, at Ørsted var mere en Tankens end en Principernes Mand, at han i sin store Godmodighed og Eftergivenhed ofte laante sin Lærdom og Skarpsindighed til Forsvar for Meninger, der ikke vare hans, men som han efter sin Stilling ansaa det for sin Pligt at forsvare, og det fordi »hans Dialektik satte ham i Stand til at fremstille for hans eget Sind ogsaa alt det, der kunde tale for den Opfattelse af en

Sag, som ikke var hans, og som han gik med til, imod hvad han helst havde ønsket*). Hans Kollega Poul Christian Stemann, der ikke kom ham nær i Lærdom eller dialektisk Evne, men altid havde en bestemt Vilje, sagde ofte: »I Statsraadet vare Ørsted og jeg saagodtsom altid uenige, men min Mening sejrede næsten altid, og saa foreslog jeg, at vi skulde anmode Gehejmerraad Ørsted om at skrive Motiverne, hvad han stedse villigt gik ind paa«. Det er derfor ganske træffende, naar Forf. siger om Ørsted, at »han var den store Konceptskriver, men der rettedes i Konceptet uden hans Vilje og imod den«. Om hans store Værk i fire Bind: »Erindringer af mit Livs og min Tids Historie«, erkender Forf., at det er overmaade tungt skrevet, og han antager med Føje, at kun de færreste have formaaet at arbejde sig igennem det indtil Enden, men han tilføjer, at det indeholder et Væld af Oplysninger og en Rigdom af Tanker, og han erkender, at han staar i den største Taknemlighedsgæld til det, hvorfor han bringer det og Ørsted sin ærbødige Hyldest og Tak.

Af de liberale Deputerede faar Tage Algreen Ussing en udførlig Omtale; han var deres dristigste Taler og dengang deres populæreste Mand. Det var navnlig Finantsbestyrelsen, som han kastede sig over, og den frembød visselig Skiver nok for stærke Angreb; »timevis holdt han sine Foredrag med skyllende Veltalenhed, plukkede Budgetter og Regnskaber op Stykke

*) Da Forordningen om Karantæne imod Koleraen truede med Nedskydning af Enhver, som overskred Grænsekordonen, fik Ørsted lavet et videnskabeligt Forsvar for denne middelalderlige Absurditet.

for Stykke, viste det virkelige Deficit og klarlagde den hele Misregering«. Hvad der udmærkede Ussing som Politiker, var »Ensidighedens Styrke«. Københavns Borgere skænkede ham 1839 en Guldpokal som Tak for hans Optræden til Forsvar for Hovedstadens kommunale Frihed. Men hermed havde Ussing ogsaa kulmineret som Frihedsmand, han havde »talt sig ud«, mættet sin Oppositionslyst og tilsat al sin Kraft paa de af ham optagne Spørgsmaal; han vendte tilbage til sin Jus, og Forholdet til Hertugdømmerne drev ham snart fra Oppositionen over til Regeringens Side. Hans Guldpokal og Davids Ridderkors afgave et udtømmeligt Stof for de Liberales Spot. Sandheden er dog vistnok den, at de to nævnte Mænd, der forresten helt med Urette gjordes til et Tvillingpar, ikke havde svigtet deres egne Meninger, men at Tidsaanden, foran hvilke de vare gaaede i hine tunge Aar, nu havde ladet dem sakke bagud.

Af Mynster, den fornemme Prælat — som der var tænkt paa til Præsident istedetfor J. F. Schouw — af den bestandig borgerlige H. P. Hansen, af den energiske og viljefaste L. N. Hvidt, af P. G. Bang, der altid stod midt imellem og villigt lod sig spænde for et hvilket som helst tungt Læs, af Bondevennen og Agronomen Gamle Drewsen, af Købstadmanden Etatsraad Steinfeldt og flere gives der korte, men træffende Karakteristiker. Gerne havde jeg set Peter Tutein noget mere fremdragen; han var en ualmindelig Personlighed, en aristokratisk Whig efter engelsk Mønster, men af umiskendelig liberal Farve, og hans personlige Dygtighed, politiske Indsigt og stærke Karakter vilde saavel i Stændertiden som efter 1848 have sikket ham

en fremragende Plads i vort offentlige Liv, hvis ikke private Forhold havde draget ham bort fra dette, saa at han efter en længere Afbrydelse ikke ganske kunde finde sig tilrette. De jyske Stænderdeputerede behandles kortere, der nævnes kun den i finantsielle Sager meget radikale Auditor Roulund, den blinde Oberst Brock og Bonden Ole Kirk.

Resultaterne af den hele Fremstilling samles i det afsluttende Tilbageblik, der udgør Bogens sidste Afsnit. Her opgøres Status ved Periodens Begyndelse og ved dens Slutning. Naturligvis er der Fremgang, endog betydelig Fremgang, men man havde staaet saa lavt nede, at end ikke denne havde bragt Landet op til virkelig lykkelige og velstaaende Kaar. Det er i denne Opgørelse interessant at lægge Mærke til, at medens Folkemængden i det hele var stegen stærkt — næsten 40 pCt. i 40 Aar — var Tilvæksten i København temmelig ringe, den for Købstæderne stærkest, den for Landet svarende til Gennemsnittet for hele Kongeriget. Dette var ret naturligt, thi Landet gik fremad i Frugtbarhed og Indtægter, Købstæderne, som dengang havde et faktisk Monopol paa Landmandens Handel, trivedes sammen med Oplandet, men København, der havde mistet alle sine tidligere Fordele, stagnerede, den laa hen med tom Havn, ledige Pakhuse, standsede Fabriker: »en fattig By og en beskedne By«. I vore Dage er det jo omvendt: København er taget uforholdsmæssigt til, Befolkningen paa Landet er i Aftagende, Købstæderne ere, ialfald paa et Par større Byer nær, trykkede ned af Konkurrencen.

Ved Opgørelsen af Kong Frederik VI's Status, om man tør bruge dette Udtryk, yder Forf. Regenten fuld Retfærdighed for Landbolovene fra Tiden efter

1784 og for Skolelovene af 1814, uden hvilke det vilde have været en Umulighed for Landbruget at tage den kraftige Udvikling, som bar Staten og Samfundet oppe efter det dybe økonomiske Fald. Han anerkender Kongens store Arbejdsomhed, som vedblev indtil hans sidste Dag, hans Retsindighed, Beskedenhed, personlige Tarvelighed, velvillige Hjælpsomhed. Men desuagtet bliver Resultatet ikke godt. Der var ved Siden af hine prisværdige Egenskaber megen Uforstand, stor Smaalighed, Mangel paa Evne til at forstaa Tidens Rørelser, paa Vilje til at føre det Gamle frem imod det Nye, som dog ikke kunde undgaas eller trænges tilbage. En indeklemt Luft laa over Land og Folk, Alt stod stille eller slæbte sig tungt og trægt fremad, Livet forsumpede, Nationen fik ikke Lov at bruge og udvikle sine Kræfter og var derfor lidet forberedt til at modtage den store Opgave, som stilledes det knap ni Aar efter Kongens Død. Paa Rosenborg har jeg engang hørt en Besøgende udbryde, da vi kom ind i Frederik VI's Værelser med hans tarvelige Seng og endnu tarveligere Skrivebord: »Ja, Tiden selv var perlemalet!« Og det er træffende; nøjsom, beskeden, tarvelig var den ligesom sin Konge, men ogsaa idéforladt, aandfattig, uden Flugt eller Fart. Kærligheden til Frederik VI var dyb og oprigtig, det var ikke løjede Stemninger, som gav sig Luft ved hans Død, men derfor er det ikke mindre sandt, at man var hjærtelig træt af dette aandløse Regimente, og at ogsaa her en *roi bien-aimé* afløstes af en *roi bien-désiré*. Det er en haard Dom, at Frederik VI fra den Tid, da han fik Kongenavn, som han længe havde haft Kongemagt, var, som Landets øverste Feltherre, Statsmand og Fører, »en uduelig Hersker«, men den kan ikke siges at være

uretfærdig, og som Forf. selv siger: ingen Dommer har i historiske Ting det sidste Ord. Han udtaler ogsaa, at hvis Frederik VI var død i en Alder af 35 Aar, medens han blev 72, vilde han have efterladt sig Mindet om en sjeldent dygtig og oplyst Regent, medens man nu, naar man samler Totalindtrykket af hans lange Regering, fristes til paa ham at anvende de af Tacitus brugte Ord om Galba, at Alle vilde have været enige om, at han var bleven en dygtig Kejser — hvis han ikke var bleven Kejser.

Det er kun enkelte Sider af det store Værk, som her ere blevne berørte, eller som have givet Anledning til Bemærkninger. Hensigten hermed har ingenlunde været at tage Buketten af Bogen, men tvertimod, som jeg begyndte med at sige, at vinde den Læsere ved at pege hen paa det rige Indhold. Der er stort aandeligt Udbytte at hente i den. Det, der gør den saa tiltrækkende, eller ialfald har gjort det for mig, er dette, at Forfatteren overalt er fuldt og helt med i det, han beretter, at han helt har tilegnet sig det og reproducerer det med et stærkt Personlighedens Stempel, hvilket jo fortræffeligt lader sig forene med en objektiv Fremstilling. Der er Steder, maaske ikke mange, men dog nogle af en vis Vigtighed, hvor hans Meninger og Domme afvige stærkt fra mine, men selv paa saadanne Punkter har jeg læst ham med Udbytte. Langt fra at efterstræbe nogen Kritik, hvortil jeg desuden erkender at savne Kompetence, lykønsker jeg derfor Hr. M. Rubin til hans heldig tilendebagte store Arbejde og den danske Læseverden til et historisk Værk, hvis Plads er sikkert i vor Literatur for lange Tider.
